

dragomanen Skarlat Caradja, som var av grekiskt ursprung. I Saids skildring framställs Sverige och dess invånare på ett sätt som Östlund kallar för en "exotiserande idealisering". Stockholm jämförs med Istanbul och Paris och beskrivs som en välorganiserad och ren stad och hem för ett rättvist och jämlikt samhälle. Lösdrivare syns inte till. Svenskarna ger fattiga arbete och hjälper gärna främlingar. Inget sägs om krogarna, smutsen, de fattigas utsatthet eller tiggarna. Östlund väljer här att inte problematisera och diskutera denna idealisering och exotisering och ställa den mot européernas orientalism. Själv förringar Östlund osmanernas institutionella diskriminering av "otrogna" kristna och judar (*dhimmis*) till "restriktioner" och "regler", trots att den i praktiken ledde till att dessa människor i alla fall i rikets kärnterritorium i Anatolien ofta avhumaniserades och behandlades som andraklassens medborgare.

Klimatet intar en central roll i Saids skildring av Sverige. Sverige är kylan och det är detta kalla men sunda klimat som formar svenskar till "kraftiga typer, högvuxna och med sköna anletsdrag". Efter Danzig blir snön och kylan enligt Said allt värre, även i juni faller snö i Stockholm. Östlund förklarar Saids starka fokus på klimatet som en konstruktion av en föreställd geografi baserad på den osmanska kunskapen om norra Europa och dess antika historia. Detta resonemang utgår konsekvent från bokens teoretiska ramverk men blir väldigt abstrakt och hade möjligen kunnat nyanseras genom att inkludera historiska meteorologiska data bland annat från observatoriet i Uppsala, som visar att det var osedvanligt kallt våren och sommaren 1733.

Östlunds bok lämnar ett innovativt och genuint bidrag till den växande globalhistoriska forskningen, och det på basis av ett svårarbetat källmaterial som förhoppningsvis görs tillgängligt för den internationella forskningen genom en översättning av boken till engelska. Det skulle också ge författaren en möjlighet att utveckla och spetsa till sina resonemang.

Stockholms universitet och SCAS

ARYO MAKKO

Thomas Magnusson, *Makt och pengar i frihetstidens Sverige: En oligarkis triumfer och slutliga nederlag 1720–1766* (Göteborg: Daidalos 2020). 331 s.

Thomas Magnusson vill med den här boken lägga fram en ny tolkning av hur vi ska förstå frihetstidens politiska konflikter. Enligt Magnusson saknas det ett mer systematiskt försök att förstå frihetstiden i ett socioekonomiskt perspektiv, tidigare har man huvudsakligen studerat ideologiska motsättningar eller ståndsmotsättningar. Magnusson menar att man måste försöka

tränga bakom de politiska aktörernas utsagor och förstå deras materiella intressen. Trots detta perspektiv använder sig Magnusson huvudsakligen av källmaterial som ofta har väldigt lite att säga om politikernas materiella tillgångar, nämligen frihetstidens tryckta riksdagsprotokoll, kompletterade med en mindre mängd riksdagsmaterial i Göteborgs universitetsbibliotek, samt några tryckta dagböcker och memoarer skrivna av bland andra Johan Arckenholtz och Daniel Tilas.

I Magnussons bok nämns mössor och hattar knappt, och bara i mycket liten utsträckning berörs relationen mellan kungamakt, råd och riksdag. I stället presenteras läsaren för begreppet oligarker, en "social legering" (s. 285) av ämbetsmannaadel och grosshandlare som använde sig av frihetstidens politiska strukturer för att berika sig själv på statliga medel och resurser. Motståndarna, anti-oligarkerna, bestod av grupper som försvarade ständsordningen, däribland den gamla, jordbesuttna, eliten. Magnusson har även gjort en tablå i boken som listar strax över 200 frihetstida, framför allt adliga, politikere grupptillhörighet. Personer vars materiella intressen inte framkommit har grupperats efter deras utsagor. En person som uttalade sig positivt om oligarkernas ekonomiska projekt har kategoriserats som oligark. De drivande frågorna i Magnussons undersökning är varför inget effektivt motstånd mobiliserades mot oligarkerna före riksdagen 1765–66 och varför just den riksdagen visade sig vara så ödesdiger.

I fem empiriska kapitel studerar Magnusson sedan frihetstidens historia i sitt oligarkiperspektiv, där alltså begreppen hattar och mössor knappt förekommer. Kapitel 4 behandlar hur politikerna i formella sammanhang ansåg kungens höghet vara i princip okränkbar och därför ville dölja kungens maktlöshet, samtidigt som dåtidens politiker i dagböcker och memoarer beskrev personer ur kungafamiljen nedvärderande. Kapitel 5 handlar om handeln med ämbeten och där driver Magnusson tesen att handeln med ämbeten för politiska syften torde varit ganska utbredd och därmed en del av oligarkernas strategi.

Kapitel 6, 7 och 8 utgör huvuddelen av Magnussons undersökning och behandlar debatterna i riksdagen om manufakturkontoret och dess manufakturstöd; om tullarrendesocieteterna och huruvida tullarna skulle drivas av kronan eller fortsätta förpaktas; samt om växelkontoret, vars uppgift var att främja den svenska växelkursen, och ständernas bank. I alla dessa kapitel argumenterar Magnusson för att oligarkigruppen på olika sätt lyckades få förtroendet att förvalta statliga medel och resurser och använde detta förtroende till att berika sig själva på samhällets bekostnad. Till exempel lånades Alingsåsverkens statliga medel ut till privatpersoner som sedan inte betalade tillbaka, och växlarna som såldes utomlands gynnade inte den svenska växelkursen utan i stället de auktoriserade köpmännens privata kassor.

I sina slutsatser menar Magnusson att det inte går att svara på varför det dröjde till 1760-talet innan oligarkernas makt utmanades ordentligt. Han framhåller dock att antioligarkerna förefaller ha saknat tillräcklig sammanhållning innan dess och inte klarat av att koordinera sin attack över ståndsgränserna. Magnusson saknar också ett tydligt svar på sin andra fråga, men framhåller att oligarkerna i allt större utsträckning verkar ha uppfattats "som en utmaning mot ståndssamhällets stabilitet" (s. 294).

Det finns flera problem med Magnussons tes och framställning, varav jag ska uppehålla mig vid två. För det första har Magnusson svårt att belägga sin tes. De cirka 200 kartlagda riksdagsfullmäktige utgör en minoritet av frihetstidens riksdagsmän och även i denna minoritet kan Magnusson inte belägga egenintresset för alla utan har då använt sig av deras åsikter, vilket leder till ett cirkelresonemang. Den går bara att vara för oligarkernas politik om man är oligark. Likaså kan Magnusson inte visa att oligarkgruppen stod bakom tullarrendesocieteten eller växelkontoren, vilket ändå inte hindrar honom att dra slutsatser som passar hans tes. Om tullarrendesocieteten skriver Magnusson att: "Frontlinjerna i riksdagsdebatten talar för [...] att majoriteten av lottinnehavarna [arrendesocietetens investerare] utgjordes av oligarkerna" (s. 207). Det går helt enkelt varken att belägga eller vederlägga många av Magnussons centrala påståenden, främst för att författaren valt ett tämligen inadekvat källmaterial sett till sina frågeställningar och hypotes.

Den kanske viktigaste invändningen mot Magnussons bok är emellertid hans rent av nonchalanta behandling av tidigare forskning. Magnusson själv utgår framför allt från Gustaf Stråle, Carl Gustaf Malmström och Per Nyström. Nyare och viktig forskning av till exempel Patrik Winton, Karin Senefelt, Jonas Nordin, Bo Lindberg, Michael Metcalf, Gunnar Artéus, Sofia Gustafsson, Sven Lindblad, Gunnar Sundberg, Ulla Johansson eller någon text över huvud taget från hela det internordiska forskningsprojektet *Centralmakt och lokalsamhälle* saknas. Jag håller, med andra ord, inte alls med Magnusson om att tidigare forskning bara gjort "ansatser" till att analysera frihetstiden i ett socialhistoriskt perspektiv (s. 10) eller att "något entydigt forskningsläge i vedertagen mening är svårt att fixera" sett till hans undersökningsområde (s. 21). Det blir också svårt att säga något om Magnussons bidrag till forskningsfronten eftersom han inte ställt sina resultat i relation till vad tidigare forskning hävdar.

Magnussons framställning bidrar så vitt jag kan bedöma inte med ny kunskap om frihetstidens ekonomiska projekt, den cirkulation av pengar och gåvor som genomsyrade den politiska kulturen, eller de politiska debatter och strider som blossade upp kring dessa pengaflöden. Förhoppningen får vara att den vetenskapliga diskussionen fortsätter.

Uppsala universitet och Köpenhamns universitet

MARTIN ALMBJÄR